

Marijana Tomelić – Ćurlin
Split

NOVI LEKSIKOGRAFSKI POTHVAT: RJEČNIK BIBINJSKOGA GOVORA

Božidar Šimunić,
Rječnik bibinjskoga govora,
Matica hrvatska, Zadar, 2013., 865 str.

Posljednjih desetljeća posvećuje se, u svijetu i kod nas, sve veća pozornost leksikografiji kao dijelu jezikoslovlja koja se bavi teorijom i praksom sastavljanja rječnika i leksikona. U *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (OALD) iz 2005. godine navodi se jedna zanimljiva definicija leksikografije koja kaže da je leksikografija “pisanje i sastavljanje leksikona ili rječnika, umijeće ili praksa pisanja rječnika ili znanost o metodama sastavljanja rječnika” (“the writing or compiling of a lexicon or dictionary, the art or practice of writing dictionaries or the science of methods of compiling dictionaries”) (OALD, 2005: 849). Zanimljivost definicije prije svega leži u riječi umijeće jer svako pisanje rječnika upravo i jest umijeće; tek dobro poznavanje različitih lingvističkih disciplina, kao što su leksikologija, semantika i dijalektologija pridonosi oblikovanju strukture i sadržaja rječnika.

Zašto je ovaj rječnik umijeće? Svako sastavljanje rječnika mukotrpan je posao; prikupljanje građe, materijala, obrađivanje natuknica... zahtijeva vremena, a vremena je malo. Riječi nastaju i nestaju, mijenjaju se, rađaju i umiru... Ako ih se danas ne zapiše, sutra ih više neće biti... Taj posao najbolje može obaviti izvorni govornik; on je u svom ambijentu, kraju, zavičaju; on poznaje te ljude, živi i dijeli život s njima...

Riječi su jedan oblik tradicijskih vrijednosti, a njih treba znati sačuvati. Leksik je, rekao bi J. Božanić “medij nematerijalne kulturne baštine, ali i njezin najugroženiji oblik s obzirom na procese globalizacije, odnosno na dinamična kretanja kojima smo podvrgnuti”. Budući da se globalizacija može promatrati kao zagonetni fenomen koji pokreće i stvara značajne promjene, kao takav može imati i negativan i pozitivan učinak u suvremenom društvu i životu nekoga čovjeka. Tako s jedne strane globalizacija ugrožava dijalekte i organske idiome, ali s druge strane djeluje na pojedinca i na njegovu svijest o kulturnoj vrijednosti njegova idioma. Nažalost, pojedinci, najčešće mladi ljudi, svoj idiom ne doživlja-

vaju, odnosno potiskuju ga; najčešće percipiraju samo ono što je estetski privlačno ili monumentalno dok pojedine elemente kulturne baštine, u ovom slučaju jezik, doživljavaju kao nekakve okamine.

Autor ovoga rječnika Božidar Šimunović, svjestan je toga pa je, budući da je i izvorni govornik jednoga mjesnoga govora, bibinjskoga govora, postao i njegov dugogodišnji istraživač. Njegov interes za proučavanje ovoga govora seže u pedesete godine prošloga stoljeća, kada je počeo sa sakupljanjem i zapisivanjem riječi da bi stvorio jezičnu riznicu svoga govora. Danas njegova jezična riznica, njegov *Rječnik bibinjskoga govora* postaje trajni spomenik.

Što se tiče same strukture, rječnik sadrži dvije cjeline pa se slobodno može reći da se *Rječnik bibinjskoga govora* sastoji od dvije knjige u jednoj. Ta uvjetno nazvana *prva knjiga* ima oko 100 stranica, s poglavljima koja se odnose na povijesne odrednice samoga mjesta Bibinja te poglavljima koja opisuju bibinjski govor na trima jezičnim razinama (fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj). *Druga knjiga* sadrži rječnik bibinjskoga govora, i taj dio obaseže oko 700 stranica.

Da bi se lakše mogla iščitati leksikografska građa, autor iznosi jezičnu analizu govora na temelju dijalektoloških kriterija koji služe za određivanje pripadnosti pojedinoga govora čakavskome narječju; navodi da se bibinjski govor svrstava u južnočakavske dijalekte, odnosno da pripada ikavskim čakavskim idiomima. Iako ovaj govor danas ima mnogo štokavskih osobina, on jest izvorno čakavski te i sa svojim štokavskim obilježjima zadržava svoj prepoznatljiv čakavski identitet. Karakteristična upitno-odnosna zamjenica *ča* za značenje neživo u ovom je govoru zamijenjena zamjenicom *što*, ali se ipak uz *čëga* čuva čakavski genitivni oblik *čësa* te oblici *čëšōv* ('kakav'), *svāčësa* ('svačëga'), *čigōv*, *čigōva*, *nīčigōv*... U bibinjskom su govoru zabilježeni i oblici čakavske nepreventivne vokalizacije poluglasa u slabu položaju *vāj*k u značenju 'uvijek' te instrumental zamjenice *ja s nāmon*... i još poneke... Isto tako prijelaz je prednjega nazala u /a/ ispred fonema /j/ što se vidi iz leksema *jazīk*...

Kao što je već rečeno, autor rječnika donosi cjeloviti opis govora: inventar i distribuciju samoglasnika, suglasnika te naglasaka, opis promjenjivih vrsta riječi sa zanimljivim poglavljima iz onomastike (s toponimijskom i antroponimijskom građom te njezinim naglasno-sklonidbenim obilježjima) te opis nepromjenjivih vrsta riječi.

Rječnik zavređuje osobitu pozornost s obzirom na količinu obrađenoga materijala. Sadrži oko 10 000 natuknica koje je, kako je već rečeno, autor sakupio višegodišnjim radom.

Sadrži i obilje građe, koja je zanimljiva za tvorbeni, semantički te brojna druga jezikoslovna proučavanja. Natuknice su istaknute debelim slovima, na svakoj je označeno mjesto naglasaka npr. *frātar*, *polūga*, *brancīn*, duljina (prednaglasna) ako postoji: *brānīti*...; zatim slijedi gramatički opis natuknice, odnosno morfološka odrednica vrste riječi kojoj natuknica pripada: npr. kod imenice stoji njezin pojedini padežni oblik, rod; kod glagola opis glagola s obzirom na vid (svršeni: nesvršeni), na prijelaznost (prijelazni: neprijelazni: povratni)..., kod pridjeva nastavci za ženski i srednji rod... Natuknica je zatim i semantički opisana; navedena su sva uobičajena značenja, uključujući i prenesena. Na kraju je natuknica prikazana u kontekstu bibinjskoga govora.

Često zbog gramatičkih ili semantičkih razloga na kraju članka natuknica sadrži i svoju podnatuknicu. Tako su glagolske imenice istaknute debelim slovima navedene na kraju članaka samo s gramatičkom odrednicom gl. im.: npr. podnatuknica **pu)štanje** nalazi se pod natuknicom **pūštāti**, dok će **grūvanje** stajati pod natuknicom **grūvati**. Kao podnatuknica može se pojaviti i umanjenica ili umanjenice pa tako pod natuknicom **grūmelj** stoje na kraju članka podnatuknice **grūmeljič**, **grumeljič**, **grumeljičič**...

Varijante natuknica također se navode u rječniku, a prednost ima ona koja je prva po abecedi.

U rječniku prevladavaju jednorječne natuknice, ali mogu se naći i višerječne natuknice: evo jedne dvočlane **divlji pīvāc** (misli se na vrstu neke ptice)..., a natuknica može biti i ovoga tipa: **igrāti na kozliča**, **igrāti na vōkā**, **igrāti na tovāra**...

Zanimljiva frazeološka građa nezaobilazni je dio ovoga rječnika pa će tako pod natuknicom **tentāti** stajati na kraju članka frazem **vrāg ga tentā** u značenju 'baš hoće nešto učiniti' ili pod natuknicom **jāsle** stoji frazem **živiti na tujīn jāslan** u značenju 'kad te netko uzdržava'.

Što se tiče zabilježenih posuđenica u *Rječniku bibinjskoga govora*, sam je autor u uvodnom dijelu istaknuo prisutnost brojnih mletacizama, talijanizama, turcizama pa čak i germanizama u bibinjskom govoru. Budući da je leksik "najosjetljiviji" na razne utjecaje, to i ne čudi jer nove riječi iz drugih jezika relativno lako prodiru u jezični sustav, osobito u one sustave koji nisu normirani, kao što su narječja, dijalekti i mjesni govori.

Navode se pojedini romanizmi: **facō** 'rubac', **kašun** 'drveni sanduk s poklopcem', 'dio vozila za smještaj tereta', **kočeta** 'visoki drveni krevet bez posteljine', **tāpun** 'čep na bačvi', **tavāja** 'stolnjak', **tavulīn** 'mali stol za pisanje'...; turcizmi: **ambār** 'spremište hrane', **bedevija** u značenju 'kobila' te prenesenom značenju 'jaka, snažna žena', **divāniti** 'razgovarati', **jōk** u značenju nijekanja 'ne'...; germanizmi: **cvāncik** 'starinski novčić, dvadeset krajcara', **fugišta** 'ložac parnoga kotla'...

Priča o rječniku nikada nije završena; kao što sam već rekla, rječnik je neiscrпно vrelo za istraživanja: kulturološka, etnološka, dijalektološka... Rječnik je, rekao je J. Božanić "čudesna kutija u kojoj su riječi trajno pohranjene, konzervirane i na taj način spašene od zaborava. Riječi su najpouzdaniji trag čovjekov u vremenu..."